

Özgün araştırma

Çocukların Problem Davranışlarında Annelerin ve Büyükannelerin Tepkilerinin İncelenmesi

Erhan Alabay¹ , Hazal Ersal²

Gönderim Tarihi: 22 Mayıs, 2021

Kabul Tarihi: 4 Şubat, 2022

Basım Tarihi: 30 Nisan, 2022
Erken Görünüm Tarihi: 24 Mart, 2022

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, büyükanneleri tarafından bakımına destek verilen 3-6 yaş çocuklarının problem davranışlarında hem annenin hem de büyükannenin verdikleri tepkilerin karşılaştırılmasıdır.

Gereç ve Yöntem: Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan Fenomenoloji yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu İstanbul ilinde yaşayan 11 anne ve 11 büyükanne oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırma sonucunda, anneler çocuklarının problem davranışları sonucunda daha çok kızma/sinirlenme/bağırma şeklinde tepki verdikleri saptanmıştır. Büyükannelerin ise annelere oranla daha fazla çocuğun istediğini yapma ve çocuğu korkutma davranışlarında bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca babaanneler çocuğun problem davranışı sonucunda verdikleri tepkileri değerlendirdiklerinde annelere göre daha anlayışlı, özgürlükçü ve ılımlı tepkiler verdiğini belirtmişlerdir. Annelerin çoğuna göre büyükannelerin bu şekildeki tepkileri çocuğun davranışlarında olumsuz durumlara neden olmaktadır. Ayrıca anneler, büyükanneleri tarafından çocuğun her istediğinin yapılması sonucunda çocuğun ev içindeki kurallara uymakta zorlandığını veya kurallara uymadığını ifade etmişlerdir.

Sonuç: Araştırma sonucunda, çocuklarının problem davranışlarında annelerin ve büyükannelerin verdiği tepkilerin farklılaştığı saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: *Problem davranış, büyükanne, anne, okul öncesi dönem.*

¹**Erhan Alabay (Sorumlu Yazar).** Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul, 02164189616, erhan.alabay@sbu.edu.tr, 0000-0003-4025-2352.

²**Hazal Ersal.** Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul, 02164189616, hazalersal1@gmail.com, 0000-0002-4368-3003.

Original Research

Examination of Mothers and Grandmothers' Reactions in Children's Problem Behaviors

Erhan Alabay ¹, Hazal Ersal ²

Submission Date: 22nd May, 2021

Acceptance Date: 4th February, 2022

Pub.Date: 30th April, 2022

Early View Date: 24th March, 2022

Abstract

Aim: The aim of this study was to compare the responses of both mother and grandmother to problem behaviors of children aged 3-6 who were supported by their grandmothers.

Materials and Methods: The Phenomenology method, which is one of the qualitative research methods, was used in the study. The study group consists of 11 mothers and 11 grandmothers living in Istanbul. A semi-structured interview form prepared by the researchers was used as a data collection tool.

Results: As a result of the study, it was determined that mothers reacted mostly as anger / angry / yelling as a result of problem behaviors of their children. On the other hand, it was determined that grandmothers were more likely to do what the child wanted and terrorize the child than mothers. In addition, grandmothers found their own behaviors more understanding, liberal and moderate than those of their mothers. According to the mothers, they stated that the behaviors of the child were negatively affected by the excessively permissive attitudes of the grandmothers. In addition, the mothers stated that the child did not obey the rules in the house because everything the child wanted was done by their grandmother.

Conclusion: As a result of the study, it was determined that the responses of the mothers and grandmothers differed in the problem behavior of their children.

Keywords: *Problem behavior, grandmother, mother, preschool.*

---

¹**Erhan Alabay (Corresponding Author).** University of Health Sciences Turkey, Hamidiye Faculty of Medicine, Child Development, İstanbul, 02164189616, erhan.alabay@sbu.edu.tr, 0000-0003-4025-2352.

²**Hazal Ersal.** University of Health Sciences Turkey, Hamidiye Faculty of Medicine, Child Development, İstanbul, 02164189616, hazalersal1@gmail.com, 0000-0002-4368-3003.

Giriş

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren çevresini tanımaya başlar. Çevresinde en yakınında olan anne ve babasını gözlemler (Oktay, 2002). Çocuk büyümeye başladığında ve hatta çocuğun yürümeye başlaması ile birlikte çevreye olan merakı giderek artar. Bu nedenle anne- babası ve kardeşlerinin haricinde sosyal yaşamında olan diğer bireylerle de etkileşime geçmeye başlar (Puckett ve Black, 2007). Bu etkileşimler olumlu veya olumsuz deneyimlerle sonuçlanabilir. Montessori'ye göre çocuk eğer olumsuz durumları gözlemler ve bu olumsuz durumlara maruz kalırsa çocuğun gelişimi de bu yönde etkilenir. Tam tersi olumlu durumlarla veya etkileşimlerle karşılaşması halinde ise gelişimi olumlu yönde desteklenmiş olur (Durakoğlu, 2011). Birçok kurama göre de çocuğun gelişiminde, çocuğun çevresinde gerçekleşen durum veya olaylar etkili olmaktadır. Bunların başında Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı gelmektedir. Bir çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte çocuğun gelişimini etkileyebilecek faktörler, katmanlar şeklinde yakından uzağa doğru çocuğu çevreler. Özellikle çocuğun ailesi, çocuğun gelişimini en çok etkileyen ve en yakın katmandır. Mikrosistem adı verilen bu katmana, çocuğun birincil seviyede yakınında bulunan ebeveynler, akrabalar, kardeşler, öğretmenler ve akranları girmektedir. Bowen'ın Aile Sistemleri Kuramında ise, bireyi tek başına ele almanın doğru olmadığı özellikle bireyin aile içindeki diğer üyelerle olan etkileşiminin de etkili olduğu savunulmaktadır (Ashiabi ve O'neal, 2015; Ettekal ve Mahoney, 2017). Sosyal bilişsel kuramcılardan birisi olan Bandura'ya göre ise, bir çocuk çevresindeki tüm bireyleri gözlemler ve onları sadece basit bir şekilde taklit etmez. Bu davranışları bilişsel olarak işler ve sonra beyin süzgecinden geçirerek bazı davranışları yansıtır. Bu kapsamda Bandura'ya göre çocukların birçok davranışının kökeninde sosyal çevresindeki kişileri model alma yatmaktadır (Fleer, 2017; Senemoğlu, 2002). Bu kapsamda çocuğun prososyal davranışları kadar problem davranışlarını da çevresini gözlemleyerek veya çevresiyle etkileşime girerek öğrendiğini söylememiz mümkündür (Aksoy, 2021).

Ebeveynler için çocuklarında gözlemledikleri problem davranışlar oldukça endişe vericidir (Sezgin ve Demiriz, 2016). Bu nedenle öncelikle problem davranışı tanımlamamız gerekmektedir. Alanyazın incelendiğinde problem davranış üzerine farklı tanımlar ile karşılaşılmaktadır. Carr ve Durand (1985) problem davranışı, sosyal çevresindeki bireyler tarafından kabul görmeyen ve çocukların hem akran ilişkilerini hem de sosyal iletişimlerini olumsuz olarak etkileyen davranışlar olarak tanımlamaktadır. Birkan'a (2002) göre problem davranış, çocuğun kendisine ya da başkalarına sorun yaratan davranışları olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda çocuğa, yaptığı davranışın doğru olmadığını söylemenize

rağmen çocuğun bu davranışı sürdürmesi ve tekrar etmesi problem davranışın göstergesidir. Papatheodorou'ya (2005) göre ise problem davranış, tipik ve beklenen davranışların dışında, birbiri ile çelişki içinde olan, karmaşık, çocuğu ve çevresini tehdit eden, prososyal davranışları zayıflatan davranışlardır. Sucuoğlu ve Kargın (2006) ise problem davranış, çocuğun yeni becerileri kazanmasına engel olan ve sosyal çevresi ile etkileşimini olumsuz etkileyen davranışlar bütünü olarak tanımlamaktadır. DSM 5'e göre ise problem davranış, bir başkasının kişisel haklarının ya da toplumsal normların ihlal edilmesine neden olan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014). Ayrıca problem davranışta, davranışların tekrar edilmesi ve davranışın doğru bir davranış olmadığını belirttiğiniz halde ısrarla bu davranışın devam ettirilmesi gözlemlenir. Bu davranışlar hem aile içindeki günlük yaşamı etkileyebileceği gibi hem de çocuğun sosyal ilişkilerini etkileyebilmektedir (Magai ve ark., 2018).

Achanbach (1966) problem davranışları iki boyuta ayırmıştır. Bunlar: içe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunlarıdır. İçe yönelim sorunları çocuğun kendi iç dünyasında yaşadığı sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Depresyon, kaygı, korku, anksiyete, içe kapanıklık gibi sorunlar içe yönelim sorunlarına örnek olarak verilebilir. Dışa yönelim sorunlar ise dışarıdan bir kişi tarafından kolayca gözlemlenebilen ve yıkıcı ve zarar verici şekilde dışa yansıyan sorunları kapsamaktadır (Estes ve ark., 2009; Güzel ve Arkar, 2018). Hem içe yönelim hem de dışa yönelim sorunlarının önemseniş, aileler ve çocuk gelişimcilerle ortaklaşa müdahale uygulamaları yapılması önem taşımaktadır. Aksi takdirde bu problem davranışlar önemsenmez ve gerekli müdahaleler yapılmazsa daha ciddi problemlere dönüşebilir. Wehby ve arkadaşlarının (1993) yaptıkları çalışmada özellikle davranışsal problemler eğer askıya alınır, önemsenmez ve önlemler alınmazsa ciddi duygusal rahatsızlıklara (anksiyete ve depresyon gibi) dönüşebileceğini belirtmişlerdir.

Alanyazın incelendiğinde çocuklarda problem davranışın prevalansları üzerine çalışmalar yapılmıştır. Okul öncesinden başlayıp, lise dönemine kadarki çocukların %2-40 arasında değişen orta ve şiddetli problem davranışlarla karşılaştığı tespit edilmiştir (Gupta ve ark., 2001; Syed ve ark., 2009; Xiquan ve ark., 2013). Santos ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan çalışmada 49-72 aylık çocuklarda problem davranış oranları araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, problem davranış genel yaygınlığının %23,5 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre, çocukların %9,7'sinde içe yönelim, %25,2'sinde ise dışa yönelim sorunlarının olduğu belirlenmiştir.

Jetishi (2016) ile Santos ve arkadaşları (2016) yaptıkları çalışma sonuçlarında

çocuklarda gözlemlenen problem davranışları etkileyen birçok faktör olduğu belirtilmiştir. Bu faktörleri 5 basamakta toplamışlardır. Bunlar; (1) Biyolojik faktörler, (2) Sosyo-demografik faktörler, (3) Ailevi faktörler, (4) Okul ile ilgili faktörler ve (5) Diğer faktörler'dir. Biyolojik faktörler kapsamına genetik özellikler, beyin hasarı, mizaç ve kullandıkları ilaçlar girmektedir. Ailevi faktörleri, ailenin tipi (geniş aile/çekirdek aile), aile üyelerinin arasındaki etkileşim, aile yapısını direk veya indirek etkileyecek dış faktörler kapsamaktadır. Düşük sosyoekonomik yapı, genç yaşta anne babalık, ailenin eğitim durumunun düşük olması sosyo-demografik faktörleri oluştururken; eğitim kurumlarında öğrencilerin zeka, akademik performans, sosyal ve fiziksel kapasitelerini temel alarak sunulan eğitim programları ise okulla ilgili faktörleri oluşturmaktadır. Bhanwara (2011) ve Ganesha ve Venkatesan (2012) problem davranışları ve nedenlerini araştırdıkları çalışmasında, çocukların problem davranışlarında daha çok yaşadığı ev ortamındaki durumlara odaklanılması gerektiği üzerine durulmuştur. Ailenin sosyo-demografik özellikleri, tek ebeveynli olma durumu, ebeveynlerin disiplin anlayışı ve aile içindeki disiplin uygulamaları ve ebeveynlerin bu disiplin uyumları arasındaki uyum ve kararlılığı ile çocuğun problem davranışı arasında bir ilişki olduğunu savunmaktadırlar.

Günümüzde çocuğun bakımıyla ilgilenen kişiler sadece anne babalar değildir. Özellikle kadınların iş gücüne katılımıyla birlikte çocuklarının bakımı için çoğunlukla büyükannelerden, büyükbabalardan veya bakıcılardan destek alınmaktadır. Geleneksel olarak incelendiğinde, özellikle Asya toplumlarında çocuk yetiştirme uygulamalarında büyükannelerden çok fazla destek alınmaktadır (Jun, 2015; Ko ve Hank, 2013). Fakat günümüzde özellikle tek ebeveynli aile sayısının artması, zaman yetersizliği ve boşanma gibi nedenlerin artmasından ötürü Batılı toplumlarda da çocuk bakımına büyükanneler destek vermektedir (Ge ve Adesman, 2017). ABD'de Ulusal Çocuk Bakımı Kaynak ve Yönlendirme Ajansları Birliği'nin (2008) "*Büyükanne ve Büyükbaba: Kritik Bir Çocuk Bakım Güvenliği Ağı*" raporuna göre, 5 yaş altı çocukların yaklaşık olarak %30'una (3 milyon 300 bin civarında) haftanın belirli zaman dilimlerinde düzenli olarak büyükanneleri veya büyükbabaları bakmaktadır. Daha üst yaş grubu çocuklarda ise okuldan önce veya sonra büyükanne veya büyükbaba tarafından bakım sağlandığı tespit edilmiştir. Krogstad'a (2015) göre Avrupa'nın bazı ülkelerindeki çocuğa büyük ebeveynlerin bakımını üstlenme oranları, ABD'nin oranlarından daha yüksektir. Özellikle Almanya ve İtalya'daki istatistikler incelendiğinde, Alman büyükanne ve büyükbabaların %46'sı, İtalyan büyükanne ve büyükbabaların ise %39'u torunlarına düzenli olarak çocuk bakımı vermektedir. Türkiye'de

kadının iş gücüne katılımının düşük olmasından ötürü çocuk bakımında büyükannelerden veya büyükbabalardan destek alma oranları diğer ülkelere oranla daha düşüktür. TÜİK (2018) tarafından yapılan Aile Yapısı Araştırması sonucunda 0-5 yaş arası çocuğu olan annelerin %86'lık bir oranının çocuğuyla kendisinin ilgilendiği tespit edilmiştir. Annelerin sadece %7,4'lük bir oranı çocukların gündüz bakımlarında büyükannelerden destek istemekte ve almaktadır.

İstatistikler incelendiğinde büyükannelerin ve büyükbabaların çocukların bakımında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Özellikle büyükannelerin veya büyükbabaların torunlarına çocuk bakımı sorumluluğunda hem olumlu hem de olumsuz yanlarının olduğunu söylemek mümkündür. Olumlu olduğu yanlardan birisi büyükanneler veya büyükbabaların çocukların tanıdığı, sevdiği ve güvendiği birisi olmasıdır. Yabancı bir kişi veya ortamda olmasındansa çocuğun büyükanne veya büyükbabasıyla birlikte zaman geçirmesi hem aileye hem de çocuğa güven sağlar (Backhouse ve Graham, 2013). Demiriz ve Arpacı'nın (2016) okul öncesi dönem çocuklarının büyük ebeveynleri hakkındaki görüşlerini belirlemeye çalıştıkları araştırmasında, çocuklar ile büyük ebeveynler arasında olumlu duyguların olduğu saptanmıştır. Çalışmaya katılan çocukların %89,2'sinin büyük ebeveynleriyle birlikte geçirmiş oldukları zamanı mutlu geçirdikleri bir zaman olarak belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı olumsuz yanlarında olduğu görülmektedir. Özellikle torunlarına karşı duyduğu sevgiden kaynaklı çocuğun her istediğinin yapılmasına izin vermek, çocuğu aşırı sahiplenmek, çocuğun yanında çocuğun anne babası ile tartışarak onların otoritesini sarsmak ya da anne-babanın çocuk bakımı ile ilgili tutum ve davranışlarını onaylamamak ve onları suçlamak en sık rastlanan olumsuz büyükanne veya büyükbaba davranışlarıdır (Martin, 2016). Özellikle aile içindeki farklı veya tutarsız tutumlar ve davranışlar çocuğun problem davranış göstermesine bir neden oluşturabilir. Yırtıcı (2019) okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık yönelimlerini belirlemek amacıyla yapmış olduğu çalışmada, aile büyükleri tarafından bakımları sağlanan çocukların anne-babası tarafından bakımı sağlanan çocuklara oranla fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve toplam saldırganlık yönelim puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kelley ve arkadaşları (2011) büyükanneler tarafından bakımı verilen çocukların davranış sorunlarını incelediği çalışmasında ev içi gözlemler gerçekleştirilmiştir. Gözlemler sonucunda çocukların %31,3'ünde klinik düzeyde yüksek problem davranışa rastlanmıştır. Çalışmada sadece çocuk davranış sorunlarını azaltmanın yanı sıra büyükannelerin ebeveynlik becerilerini geliştirmeye odaklı müdahale programlarının da olması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Özellikle büyükanneleri tarafından bakım verilen çocukların problem davranışları karşısında büyükannelerin ve annelerin tepkilerinin karşılaştırıldığı araştırmalara ulusal alanyazında rastlanmamıştır. Bu sebeple araştırmanın hem özgün hem de önem arz ettiği söylenebilir. Ayrıca alanyazında bazı çalışmalar incelendiğinde, çocuğun bakımını günün belirli zamanlarında aile büyüklerinin (büyükanne/büyükbaba) üstlendiği çocuklarda problem davranışlar daha fazla gözlemlendiği sonucuna ulaşılmıştır (Aktaş Arnas, 1994; Uğur, 2018; Yırtıcı, 2019). Literatür incelendiğinde bunun nedenlerini araştıran nitel çalışmalara rastlanmamıştır. Bu kapsamda araştırmanın amacı, büyükanneleri tarafından bakımına destek verilen 3-6 yaş çocuklarının problem davranışlarında hem annenin hem de büyükannenin verdikleri tepkilerin karşılaştırılmasıdır. Bu kapsamda şu alt araştırma sorulara cevaplar aranmıştır:

(1) Büyükanne/annelerin torunlarıyla/çocuklarıyla geçirdikleri rutin zamanlarda neler yapmaktadır? (2) Fiziksel bir saldırganlık örnek durumu karşısında büyükanneler/anneler nasıl tepkiler vermektedirler? (3) Torunun/Çocuğun problem davranışta bulunduğu zaman büyükanneler/anneler nasıl tepkiler vermektedir? (4) Büyükannelerin ve annelerin problem davranışa dair vermiş oldukları tepkiler arasında ne gibi benzer veya farklı stratejiler mevcuttur? (5) Büyükannelerin ve annelerin çocuk yetiştirirken kendini eksik hissettiği noktalar nelerdir?

Gereç ve Yöntem

Bu bölümde, çalışmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, veri toplama süreçlerine, veri analizine ve inanırlığa yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada büyükanneleri tarafından bakımına destek verilen 3-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının istenmeyen davranışlarında anne ve büyükanne tepkilerinin karşılaştırılması amaçlandığı için nitel araştırmalardan birisi olan fenomenoloji yöntemi kullanılmıştır. Bir diğer adı da Olgubilim olan Fenomenolojide, farkında olduğumuz ama ayrıntıları bilmediğimiz durumlara veya süreçlere odaklanılır. Ayrıca fenomenolojide farklı koşullar ve farklı karşılaştırmalar yapılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu kapsamda araştırmada büyükannelerin ve annelerin çocukla geçirdikleri rutin zamanlar, çocuğun istenmeyen davranışlarında verilen tepkiler, çocuğa büyükannesinin bakım vermesinin oluşturduğu avantaj ve dezavantajlı durumlar, çocuğun istenmeyen davranışlarında büyükannenin vermiş olduğu tepkilerle annenin vermiş olduğu tepkiler arasındaki farklar, büyükannenin ve annenin çocuğu yetiştirirken göstermiş olduğu doğru ve yanlış tepkiler ve

büyükanne ve annenin çocuğu yetiştirirken kendilerini eksik hissettikleri, geliştirmek istedikleri yönleri derinlemesine araştırılmış ve betimlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklemden yararlanılmıştır. Amaçlı örneklem türlerinden ise ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme kullanılmıştır. Araştırmada İstanbul ilinde ikamet etmesi, 3-6 yaş arasındaki torununa en az 1 yıldır bakım veren büyükanne olması ve büyükannesi tarafından çocuğuna en az 1 yıldır bakım anne olması ölçüt olarak belirlenmiştir. Öncelikle 3-6 yaş arasındaki çocuğuna büyükannesi tarafından bakım verilen 5 anneye ulaşılmış ve kartopu örnekleme kullanılarak o annelerin çevrelerinde aynı koşullarda çocuğuna büyükannenin bakım verdiği annelere ve büyükannelere ulaşılmıştır. Bu sayede çocuğa en az 1 yıldır bakım veren 13 büyükanne ve 13 anneye ulaşılmıştır. Annelerin ve büyükannelerin hepsine araştırmanın amacı detaylı olarak telefon aracılığıyla anlatılmıştır. Toplam 11 anne ve 11 büyükanne çalışmaya gönüllü olarak katılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca çalışmada katılımcı sayısının belirlenmesinde doyum noktasına dikkat edilmiştir. Orcher'a (2005) göre doyum noktası, araştırmaya yeni katılımcılar dahil edildiğinde o ana kadar toplanan verilere yeni hiçbir şey katmayacağı anlaşıldığı nokta olarak tarif edilmiştir. Bu araştırmada da yeni katılımcılar alınsa dahi yeni temalar oluşmadığı anlaşılmıştır. Bir diğer ifade ile veri doyumuna ulaşıldığı fark edilmiştir. Bu nedenle 11 anne ve 11 büyükanne ile çalışılmıştır. Araştırmaya katılan anne ve büyükannelerin bazı demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Büyükannelere ve annelere ait demografik bilgiler

Kod	Katılımcı	Öğrenim Durumu	Yaş	Çocuk Cinsiyet	Çocuğun Yaşı	Çocuk Eğitim	Problem Davranış Sıklığı
B1	Anneanne	Lisans	55	Oğlan	4 yaş	Evet	Bazen
B2	Babaanne	İlkokul	54	Oğlan	5 yaş	Evet	Bazen
B3	Anneanne	İlkokul	64	Kız	5 yaş	Evet	Bazen
B4	Babaanne	İlkokul	55	Kız	5 yaş	Evet	Bazen
B5	Anneanne	Ortaokul	65	Oğlan	5 yaş	Evet	Hiçbir Zaman
B6	Babaanne	İlkokul	56	Oğlan	6 yaş	Evet	Bazen
B7	Anneanne	Ortaokul	49	Kız	4 yaş	Evet	Bazen
B8	Anneanne	Lise	57	Kız	4 yaş	Evet	Hiçbir Zaman
B9	Babaanne	İlkokul	50	Kız	6 yaş	Evet	Hiçbir Zaman
B10	Anneanne	Ortaokul	55	Oğlan	6 yaş	Evet	Bazen
B11	Anneanne	İlkokul	55	Oğlan	3 yaş	Hayır	Bazen
A1	Anne	Yüksek Lisans	33	Oğlan	4 yaş	Evet	Sık Sık
A2	Anne	Ön Lisans	32	Oğlan	5 yaş	Evet	Bazen
A3	Anne	Lisans	35	Kız	5 yaş	Evet	Hiçbir Zaman
A4	Anne	Yüksek Lisans	32	Kız	5 yaş	Evet	Bazen
A5	Anne	Ön Lisans	34	Oğlan	5 yaş	Evet	Hiçbir Zaman
A6	Anne	Lise	29	Oğlan	6 yaş	Evet	Hiçbir Zaman
A7	Anne	Lisans	29	Kız	4 yaş	Evet	Bazen
A8	Anne	Lisans	35	Kız	4 yaş	Evet	Hiçbir Zaman
A9	Anne	Lisans	29	Kız	6 yaş	Evet	Bazen
A10	Anne	Lise	36	Oğlan	6 yaş	Evet	Bazen
A11	Anne	Lise	36	Oğlan	3 yaş	Hayır	Bazen

Tablo 1’de araştırmaya katılan anne ve büyükannelelerin yaşları incelendiğinde, büyükannelelerin 49-65 yaş aralığında, annelerin 29-36 yaş aralığında olduğu saptanmıştır. Öğrenim durumlarına bakıldığında, büyükannelelerin 6’sı ilkök, 3’ü ortaokul, 1’i lise, 1’i lisans; annelerin 4’ü lisans, 3’ü lise, 2’si yüksek lisans, 2’si ön lisans mezunudur. Büyükannelelerin torunlarının bakımını gerçekleştirdiği süre en az 1 yıl ile en çok 6 yıl arasında değişiklik göstermektedir. Gün içerisinde torunlarına verdikleri bakım süresi en az 2 saat ile en çok 8 saat arasında değişiklik göstermektedir. Büyükannesi tarafından bakım verilen çocukların cinsiyetlerine bakıldığında çocukların 6’sı oğlan 5’i kız çocuğudur. Çocukların yaşları incelendiğinde, 4’ünün 5 yaşında, 3’ünün 4 yaşında, 3’ünün 6 yaşında, 1’inin 3 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Çocuklardan 10’unun okul öncesi kuruma gittiği, 1’inin okul öncesi eğitim almadığı görülmüştür. Anne baba birliktelik durumları incelendiğinde, anne babalardan 10’unun beraber, 1’inin ayrı olduğu saptanmıştır. Çocuğun kendisine, çevresine, akranlarına veya aile bireylerine vurduğu veya iteklediği davranışları gösterme sıklığına büyükannelelerden 8’i bazen, 3’ü hiçbir zaman, annelerden 6’sı bazen, 4’ü hiçbir zaman, 1’i sık sık cevabını vermiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Görüşme öncesinde araştırmanın amacına paralel nicel ve nitel araştırmalar incelenmiş olup, soru havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan sorular çocuk gelişimi alanında doktora eğitimini tamamlamış 3 uzmana gönderilmiş ve görüşler alınmıştır. Düzenlenen sorular 3-6 yaş arasındaki çocuğuna büyükannesi tarafından bakım verilen 1 anne ve bakımı sağlayan 1 büyükanneye sorulmuş ve yanıtlar kaydedilmiştir. Pilot çalışma kapsamında annenin ve büyükannenin verdiği yanıtların çalışmanın amacına yönelik olup olmadığı tekrardan incelenmiş, anneye ve büyükanneye uygulanacak görüşme soruları oluşturulmuştur. Bu doğrultuda anne ve büyükanneye uygulanacak 2 ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu son halini almıştır. Bu formlarda toplam 6 adet açık uçlu soru yer almaktadır.

Anneler için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Çocuğunuzla birlikteyken geçirdiğiniz rutin zamanlarınızı anlatır mısınız?
- Size bir örnek durum okumak istiyorum. “Çocuğunuzla parka gidiyorsunuz ve arkadaşlarıyla birlikte oynarken bir başka çocuğu itekleyip, ona vurduğunu görüyorsunuz. Bu örnek durum karşısında siz olsanız ne yapardınız?”
- Çocuğunuz bir problem davranışta bulunduğu zaman nasıl tepkiler verirsiniz?
- Çocuğunuzun göstermiş olduğu problemleri davranışlarında verdiğiniz tepkilerle anneanne veya babaannenin verdiği tepkiler arasında bir fark var mı? Varsa ne gibi farklılıklar vardır?
- Çocuğunuza anneanesi/babaanesi tarafından bakılmasının avantaj veya dezavantajlı durumları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- Bir anne olarak çocuğunuzun yetiştirirken kendinizi eksik hissettiğiniz, geliştirmek istediğiniz yönleriniz var mı? Örnekler verebilir misiniz?

Büyükanneler için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Torununuzla birlikteyken geçirdiğiniz rutin zamanlarınızı anlatır mısınız?
- Size bir örnek durum okumak istiyorum. “Torununuzla parka gidiyorsunuz ve arkadaşlarıyla birlikte oynarken bir başka çocuğu itekleyip, ona vurduğunu görüyorsunuz?” Bu örnek durum karşısında siz olsanız ne yapardınız?
- Torununuz bir problem davranışta bulunduğu zaman nasıl tepkiler verirsiniz?

- Torununuzun problemleri davranışlarına verdiğiniz tepkilerle anne babasının vermiş olduğu tepkiler arasında farklar var mı? Bu farklılıklar nelerdir?
- Bir çocuğa anneanesi/babaanesi tarafından bakılmasının avantaj veya dezavantajlı durumları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- Bir anneanne veya babaanne olarak torununuzu yetiştirirken kendinizi eksik hissettiğiniz, geliştirmek istediğiniz yönleriniz var mı? Örnekler verebilir misiniz?

Ayrıca anne ve büyükannelerin demografik bilgilerini belirlemek amacıyla “*Demografik Bilgi Formu*” kullanılmıştır. Demografik bilgi formu anneye ve büyükanneye sorulmak üzere ayrı ayrı 9 kapalı uçlu sorudan oluşmaktadır.

Veri Toplama ve Analiz Süreci

İlk olarak araştırma konusunu tanımlayan çeşitli alt başlıklar ile ilgili ulusal ve uluslararası alanyazın taraması yapılmış ve yapılan araştırmalar incelenmiştir. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu’na başvurulmuş olup, 25.09.2020 tarih ve 20/355 numaralı yazı ile etik kurulu onaylanmıştır. İnceleme sonucunda araştırmanın alt amaçları ve veri toplama araçları oluşturulmuştur. Büyükannelere ve annelere ulaşmada yakın çevrede bulunan kaynak kişilere başvurulmuş ve kendileriyle birebir görüşülmüştür. Kaynak kişiler aracılığıyla kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak diğer büyükanne ve annelere yönlendirme sağlanmıştır. Gönüllü katılım sağlamayı kabul eden büyükanne ve anneler ile telefon aracılığıyla görüşmenin gerçekleştirilmesi için randevular alınmıştır. Her büyükanne ve anne ile evlerinde uygun bir odada ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan bazı büyükanne ve anneler ses kaydı alınmasına izin verirken, bazı büyükanne ve anneler ses kaydı alınmasına izin vermemiştir. Ses kaydına izin vermeyen büyükanne ve annelerde sorular yöneltildikten sonra verilen cevaplar araştırmacılar tarafından görüşme formuna yazılmıştır. Ortalama olarak her bir görüşme 30-35 dakika sürmüştür. Ses kaydı alınan veriler araştırmacılar tarafından ses kaydı dinlenerek kağıda dökülmüştür.

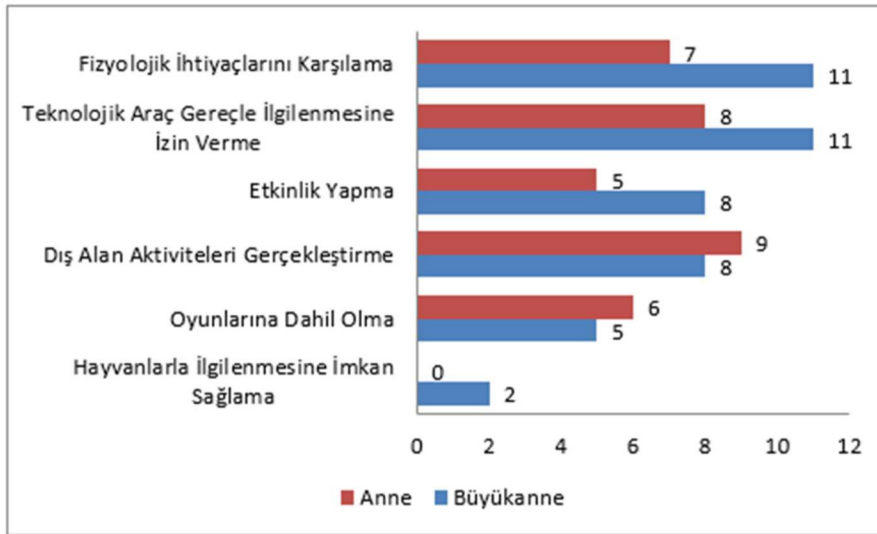
Verilerin analizinde ise betimsel analizden yararlanılmıştır. Hem annelerin hem de büyükanne ve annelerin sorulara vermiş olduğu cevaplar incelenmiş ve vermiş oldukları yanıtlar temalaştırılmıştır. Her tema ilişkili ham verilerle desteklenmiştir. Ham veriler verilirken anne ve büyükanne ve annelerin kimlik bilgileri gizli tutulduğundan dolayı kodlama sisteminden yararlanılmıştır. Kodlama A1, A2,..., A11 ve B1,B2,..., B11 şeklinde yapılmış olup, A harfi anneyi, B harfi büyükanneyi, sayı ise görüşme sırasını temsil etmektedir.

İnanırlık

Bu çalışmanın inandırıcılığı kapsamında, her anne ve büyükanne ile yapılan görüşmeler yazılı hale getirildikten sonra görüşme yapılan anne ve büyükanneye kendi yanıtları okutulmuştur. Eklemek veya çıkartmak istediği ifadeler var ise kendisine sorulmuştur. Bunun dışında anne ve büyükanne vermiş olduğu yanıtlar araştırmacılar tarafından bireysel olarak incelenmiş ve alt temalar oluşturulmuştur. Ayrıca oluşturulan alt temalar alanyazında yapılmış araştırmalar ile karşılaştırılmıştır. Ardından araştırmacılar bir araya gelerek oluşturdukları alt temaları araştırmışlardır. Araştırmanın inanırlık basamağında ise çalışma grubu özellikle araştırmanın amacını deneyimlemiş kişilerden seçilmiş olması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar, 3-6 yaş arasında çocuğuna büyükanne tarafından bakım verilen annelerden ve bakım veren büyükannelerden seçilmiştir. Büyükannelerin ve annelerin vermiş olduğu cevaplar 2 araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak okunmuş ve temalaştırılmıştır. Ardından gözlemciler arası güvenirlilik yüzdeleri hesaplanmıştır. Güvenirlilik yüzdeleri anne görüşme formunda %92,31; büyükanne görüşme formunda ise %91,78 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Araştırma kapsamında ilk olarak hem annenin hem de büyükanne çocukla birlikte rutin zamanlar incelenmiştir. İnceleme sonucu Grafik 1’de verilmiştir.

Grafik 1: Anne-büyükanne çocukla geçirdiği rutin zamandaki aktiviteler

Grafik 1 incelendiğinde, büyükannelerin vermiş olduğu yanıtlardan toplam 6, annelerin vermiş olduğu yanıtlardan ise toplam 5 alt tema oluşmuştur. Hem annelerden hem de büyükannelerden çıkan ortak temalar: fizyolojik ihtiyaçlarını karşılama, teknolojik araç gereçle ilgilenmesine izin verme, etkinlik yapma, dış alan aktiviteleri gerçekleştirme, oyunlarına dahil olma temalarıdır. Sadece büyükannelerin vermiş olduğu yanıtlardan oluşan tema ise hayvanlarla ilgilenmesine imkân sağlama alt temasıdır. Çocukların yemek ve uygu gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılması ile ilgili verilen yanıtlar fizyolojik ihtiyaçları karşılama alt temasını oluşturmuştur. Bakım verme süreci içerisinde televizyon, akıllı telefon veya tablet gibi araçlarla ilgilenmesine imkân sağlama ile ilgili yanıtlar teknolojik araç gereçle ilgilenmesine izin verme alt temasını oluşturmuştur. Etkinlik yapma alt temasına ise çocukla birlikte kitap okuma, resim yapma veya okuldan verilen çalışmalarını gerçekleştirme girmektedir. Parka götürme, sinemaya gitme veya bisiklet sürme gibi dış alanda yapılan etkinlikler dış alan aktiviteleri gerçekleştirme alt temasını oluştururken; çocukla birlikte oyun kurup bu oyun içinde çocukla birlikte oyununa dahil olması ise oyunlarına dahil olma alt temasını oluşturmuştur. Günlük rutin içerisinde hayvanları sevmesi ve onunla ilgilenmesine dair gerçekleştirilen aktiviteler ise hayvanlarla ilgilenmesine imkân sağlama alt temasını doğurmuştur.

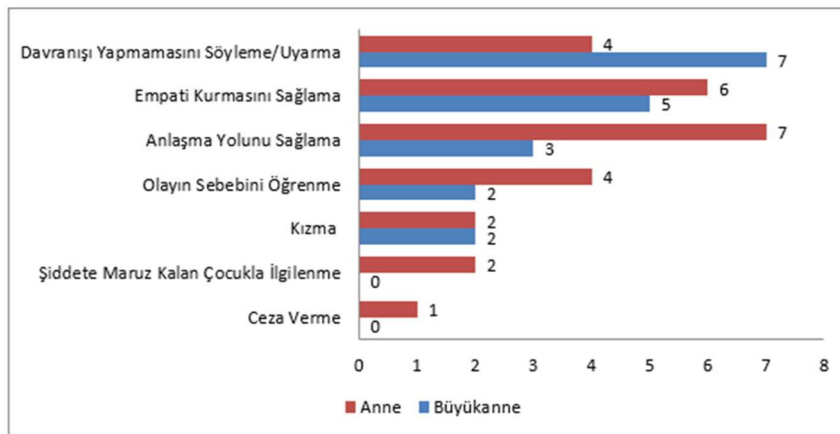
Fizyolojik ihtiyaçlarını karşılama alt teması incelendiğinde, büyükannelerin tamamı çocukla geçirdikleri süreçte çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarına dair işleri yaptığını belirtmiştir. Annelerin ise sadece 7'si çocuğuyla geçirdiği rutin zamanlarda çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarını giderdiğine dair yanıtlar verdiği görülmüştür. Bir diğer bulgu ise çalışmada tüm büyükanneler çocukların teknolojik araç gereçle vakit geçirmesine izin verirken, annelerin sadece 8'i teknolojik araç gereçlerle ilgilenmesine izin vermektedir. Büyükannelerin büyük bir oranının özellikle çocuğa yemek yedirirken televizyon izlemesine ya da akıllı telefon kullanmasına izin verdiği belirlenmiştir. Büyükannelerin 8'i çocukla etkinlik yaptığını belirtirken, annelerin 5'i çocukla etkinlik yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle annelerin çoğunluğu çocuğun okul çalışmalarını destekleyecek etkinliklere daha fazla yer verdiği; büyükannelerin ise daha yapılandırılmamış etkinliklere yer verdiği saptanmıştır. Ayrıca etkinlik yapma alt temasında bulunan bir diğer ilginç bulgu da, kitap okuma etkinliği ile ilgilidir. Etkinlik yapan annelerin tamamına yakını kitap okuma etkinliği yaparken, büyükannelerde kitap okuma etkinliğine rastlanmamıştır. Dış alan aktivitelerini gerçekleştirme basamağında anne ve büyükannenin oranlarının birbirine yakın olduğu saptanmıştır. Annelerin 9'u, büyükannelerin ise 8'i çocukla birlikte dış alan aktivitesi yaptığı

tespit edilmiştir. Büyükanelerin çoğunluğu sadece parka götürme aktivitesini gerçekleştirirken; annelerin dış alan aktivite çeşitliliği artmaktadır. Örneğin anneler çocuklarını sinemaya veya eğitimsel içerikli kurslara katılmasını daha fazla sağladığı görülmektedir. Sadece 2 büyükanne çocuğa evcil hayvanlarla ilgilenmesi için imkan sağladığı görülmüştür. Bazı anne ve büyükanenin ham verilerine aşağıda yer verilmiştir.

B2. “Sabah geliyor birlikte kahvaltı yapıyoruz. Kahvaltudan sonra oyun oynamak istiyor. Saklambaç, oyun hamuru, top oynuyoruz, resim yapıyoruz. Dışarıya parka gidiyoruz. Bisiklet sürüyor. Sonra okula gidiyor. Okuldan annesi alıyor bana getiriyor çalıştığı için. Yemek yerken telefon istediği için telefon veriyorum yoksa yemiyor. Yeter ki yemek yesin diye veriyorum ben de.”

A3. “Gün içinde 1-1,5 saat vakit geçiriyor. Sonra eve geçiyoruz. Akşamları yatmadan kitap okuyoruz. Okuldan verilen ödevleri yapıyoruz, resimler yapıyoruz. Telefonda birlikte oyun oynuyoruz. Hafta içinde ayarlayabilirsek sinemaya gidiyoruz. Parka gidiyoruz. Hafta sonu çalıştığım için 17.00 a kadar annemde kalıyor. Daha sonra babası alıyor ve pazar günü akşama kadar babasında kalıyor.

Araştırmada hem annelere hem de büyükannelere bir örnek durum verilmiştir ve bu örnek durum doğrultusunda ne yapacakları sorulmuştur. Örnek durumda özellikle fiziksel saldırganlık seçilmiştir. Bunun nedeni fiziksel saldırganlığın okul öncesi dönemde daha sık rastlanmasından dolayıdır. Örnek durum şu şekildedir: “Çocuğunuzla parka gidiyorsunuz ve arkadaşlarıyla birlikte oynarken bir başka çocuğu itekleyip, ona vurduğunu görüyorsunuz. Bu örnek durum karşısında siz olsanız ne yapardınız?” Annelerin ve büyükanelerin vermiş olduğu yanıtlar incelenmiş olup alt temalar Grafik 2’de verilmiştir.

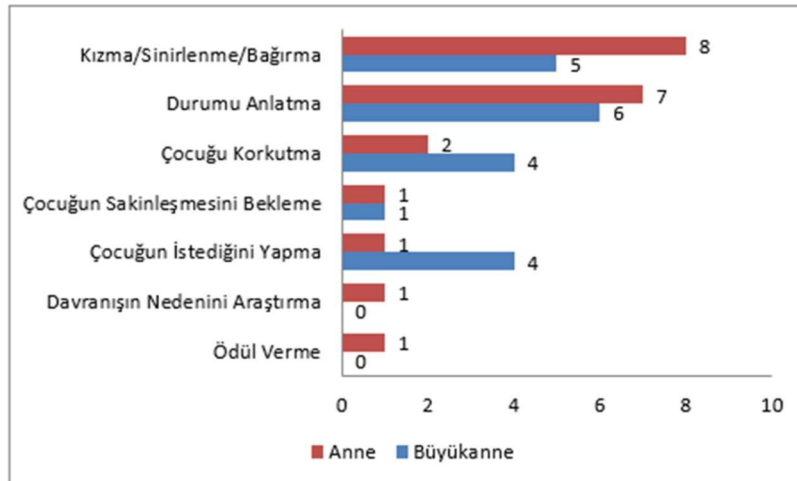
Grafik 2: Oluşturulan örnek durumlara anne-büyükanenin verdiği yanıtların teması

Grafik 2’den de anlaşıldığı üzere, fiziksel saldırganlık temelinde oluşturulan örnek durumda büyükannelerin çoğunluğu yapılan davranışın yanlış bir davranış olduğunu açıklamakta ve sözel uyarı vermektedir. Annelerin duruma karşı en yüksek düzeyde geliştirdikleri strateji iki çocuğu da anlaşma yoluna getirmek için destek olma olduğu görülmektedir. Bulgular doğrultusunda annelerin yanıtlarından oluşan “şiddete maruz kalan çocukla ilgilenme” veya “ceza verme” alt temaları hiçbir büyükannenin yanıtında rastlanmamıştır. Annelerin 6’sı büyükannelerin ise 5’i çocuğun empati kurmasını sağlamaya çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 2’şer anne ve büyükanne çocuğa kızacağını belirtmiştir. Aşağıda bazı ham verilere yer verilmiştir.

A9. “Önce arkadaşından özür dilemesini söyledim. Tekrar bu şekilde davranmamasını, eğer böyle yapmaya devam ederse parkta arkadaş edinemeyeceğini anlatıp açıklama yapardım. Bazen o anki psikolojik durumla tehditlere de kaçabiliyoruz. Getirmem seni tekrar gibi”

B11. “Ben ona yanlış olduğunu söyledim. Bir daha o davranışı yapmasını diye uyarırdım. Arkadaşlarıyla paylaşımcı olmasını söyledim.”

Araştırmada üçüncü olarak çocukların istenmeyen bir davranışta bulunduğu zaman annenin ve büyükannenin vermiş olduğu tepkiler incelenmiştir. Soruya verilen yanıtlardan oluşan alt temalar Grafik 3’te sunulmuştur.

Grafik 3: Anne-büyükannenin istenmeyen davranışa dair tepkilerinin teması

Grafik 3'e göre, çocuklarında istenmeyen davranışlarla karşılaştıklarında anneler en yüksek oranda kızma/sinirlenme/bağırma gibi tepkileri daha fazla verdiği saptanmıştır. Ardından ise en yüksek oranda anneler çocuklarına bu istenmeyen davranışı çocuğu ile konuşarak, durumu anlatarak çözmeye çalışmaktadır. Büyükannelerde annelerde olduğu gibi iki alt temada yoğunlaştığı görülmektedir. Büyükannelerde çocuğun istenmeyen davranışında kızma/sinirlenme/bağırma ve durumu anlatma stratejilerine başvurduğu tespit edilmiştir. Bir diğer önemli bulgu da çocukların istenmeyen davranışları neticesinde büyükanneler annelere oranla daha fazla korkutma içeren cümlelere yer verdiğini belirtmişlerdir. B3'ün torununa "yaramazlık yaparsan seni banyoya kapatırım", B7'nin "Seninle böyle yaptığın için konuşmayacağım" gibi ifadeleri buna örnek olarak verilebilir. Diğer bir bulgu da büyükanneler annelere oranla problem davranışlarda çocuğun istediği davranışı yapmasına daha fazla göz yummasıdır. Büyükanneler istenmeyen davranış sonrasında ortaya çıkan ağlama veya öfke nöbetlerinin olmaması için çocuğun istediği davranışa izin verdiği görülmektedir. Bu durum sadece 1 annede saptanmıştır.

Bu araştırma sorusu kapsamında bir diğer bulgu da annelerin çocuklarına verdikleri tepkilerle büyükannelerin vermiş olduğu tepkilerin büyük oranda tutarsız olduğudur. Örneğin B1 ve A2'nin yanıtları bu bulguyu destekler niteliktedir. B1 "Torunum bir şeyi yaptırmak için ağlıyor. Ağladığında annesi çok fazla bağırıyor. Çocuğu ağlatmaması için ben de kızıma bağırıyorum. Ağladığı zaman istediğini hemen yapıyorum susması için." şeklinde cevap vermiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere anne ile büyükannenin istenmeyen davranış üzerine tepkileri aynı olmadığı gibi çocuğun önünde bu durumun gerçekleşmesi daha da bir problem oluşturabilmektedir. A2 ise soruya "...Ama benim için gidilmeyecekse gidilmeyecektir. Babaannesi halası böyle değil. Ağladığı zaman bir seferlik verelim bir şey olmaz diyorlar. Ben bu konuda net kurallar koyarım, kararlı davranırım." şeklinde cevap vermiştir. Burada da anne ile büyükanne arasında davranış uyumsuzluğunun olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukların göstermiş olduğu problemleri davranışlarında anne/baba tepkileriyle büyükanne tepkileri arasında fark olup olmadığı katılımcılara sorulmuştur. Araştırmanın dördüncü sorusu üzerine yapılan analiz sonucunda, büyükannelerin tamamı çocuğun problemleri bir davranış sonrasında verdikleri tepkilerin annenin tepkilerinden farklı olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan 10 büyükanne, annenin verdiği tepkiden daha olumlu tepki verdiğine inanmaktadır. Özellikle annenin verdiği tepkilere göre kendi tepkilerini izin verici, anlayışlı, özgürlükçü ve ılımlı olarak nitelendirmektedir. B2 soruya "Torunum yemek yemeyeceğim dediğinde annesi babası kızıyor, ben de kıyamıyorum. İşaret yapıyorum onlara

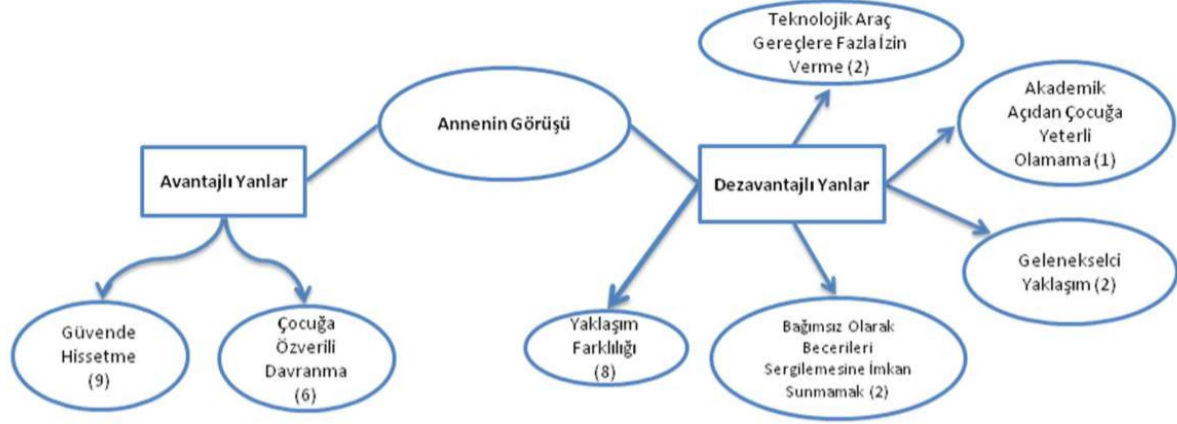
kızmayın diye. Çocuğun yanında bir şey demiyorum ama çocuk olmadığında torunuma kızdıkları için ben de onlara kızıyorum. Bana sen karışma diyorlar. Onlar olmadığı zaman torunuma annesinin babasının izin vermediği şeyleri izin verebiliyorum. Annene babana söyleme tamam yapabilirsin diyorum.” şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere araştırma kapsamına alınan büyükannelerin büyük bir kısmı, çocuk-anne arasındaki problem davranışın çözümüne dair gösterilen tepkilerin daha olumsuz olduğu düşüncesindedirler. Sadece 1 büyükanne annenin vermiş olduğu tepkilerden daha sert ve kuralcı tepkiler verdiğini dile getirmiştir. B5 soruya “Ben onlara göre daha despotum, dediğimi yaptırmayı istiyorum. Anne biraz daha müsamaha gösteriyor. Mesela yemek konusunda. Ben bir yemeği çocuğun önüne koyduğum zaman illa yiyecek ama annesi yemese de olur diyor.” şeklinde yanıt vermiştir. Yanıttan da anlaşıldığı üzere anneye göre daha kuralcı olduğunu öne sürmektedir.

Aynı soru annelere sorulduğunda ise annelerin de tamamı problem davranışta vermiş oldukları tepkilerle büyükannelerin verdikleri tepkilerin farklılaştığını belirtmektedir. Özellikle kendilerinin problem davranışa dair verdikleri tepkilerin daha çok sınır koyma ve yasaklar belirleme şeklinde olduğunu belirtirken; büyükannelerin çocuğa vermiş oldukları tepkilerin daha çok çocuğun her isteğini yapma yönünde olduğunu dile getirmişlerdir. A8 “...mesela kızım anneannenin evinde duvara bir iki yere resim yapmıştı. Ve annem kızıma bunu niye yaptın kızım, ne olacak demedi. Ben olsam izin vermezdim duvara resim yapmasına. Onu yönlendirirdim. Ama annem izin verdi.” yanıtını vermiştir. Yanıttan da anlaşıldığı üzere büyükannelerin annelere oranla çocukların problem davranışlarına karşı daha çok izin verici davranışlar sergilediği görülmektedir. Sadece 1 anne, büyükannenin verdiği tepkilerin daha geleneksel ve ahlaki olduğu yönünde görüş bildirmiştir. A6’ın “Ben çocuğa daha çok mantıklı açıklamalar yapıyorum ama annem yaşı gereği daha ahlaki; ayıp böyle yapma diyebiliyor.” şeklindeki yanıtından da anlaşıldığı üzere büyükannenin daha ahlaki açıdan yaklaştığı belirtiliyor.

Dördüncü soru kapsamında genel bir yorum yapılırsa hem anneler hem de büyükanneler çocukların problem davranışlarında benzer tepkiler vermediklerinin farkındalar. Fakat büyükanneler kendi davranışlarını daha ılımlı, yasak koymayan ve daha anlayışlı tanımlarken; anneler büyükannelerin çocuklara göstermiş olduğu bu davranışların kural koymada sorun teşkil ettiğini ve problem davranışlarını daha çok tetiklediğini belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında annelere “Çocuğunuza anneannesi/babaannesi tarafından bakılmasının avantaj veya dezavantajlı durumları var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?” sorusu

sorulmuş ve verdikleri cevaplardan alt temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan alt temalar Şekil 1’de gösterilmiştir.

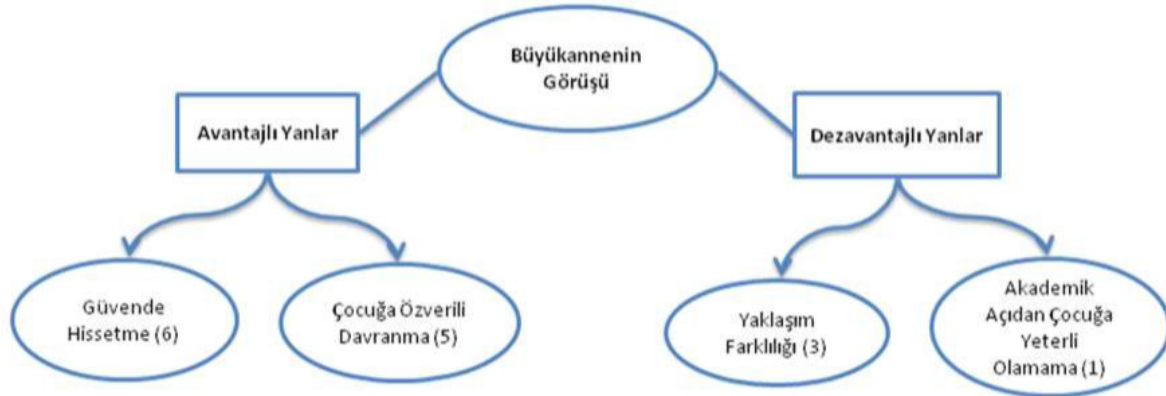
Şekil 1: Annelerin çocuklarına büyükannelerinin bakması hakkındaki görüşleri

Şekil 1 incelendiğinde, annelerin çocuklarına büyükanneleri tarafından bakılmasına hem avantaj hem de dezavantaj oluşturacak nedenleri belirttikleri görülmektedir. Avantajlı yanlarına vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde iki alt tema oluşmuştur. Bunlardan birisi “Güven Hissetme”, diğeri ise “Çocuğa Özverili Davranma” alt temalarıdır. Güven Hissetme alt temasında anneler çocuklarını yabancı bir bakıcıya veya öğretmene bırakmak yerine büyükanneye bırakmanın daha güvenli olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin A5 “Çok avantajlı. Gözümüz hiçbir şekilde arkada kalmıyor. Benden çok daha iyi bakacak biri.” şeklinde cevaplar; A7 “Avantajlı durumları, benden daha iyi bakacağını biliyorum. Bakıcı olsa acaba aç mı bıraktı, uyku saatini kaçırdı mı diye düşünüyorsunuz ama anneannesi bakarken öyle düşünceniz olmuyor.” şeklinde cevaplamıştır. Cevaplar incelendiğinde de 11 annenin 9’u güven açısından büyükanne için çocuğuna bakmasını güvenli bulmaktadır. Diğeri bir alt temada Çocuğa Özverili Davranma’dır. Çalışmaya katılan A1 bu temaya giren yanıtı şu şekildedir: “...oğluma karşı sevgisinden yaptığı yemeklere kadar çocuğuma sağladığı özenin çok fazla olması avantaj...”

Anneler göre çocuklarına büyükannelerinin bakmasına yönelik dezavantajlarında olduğu tespit edilmiştir. Yanıtlar doğrultusunda dezavantaj basamağında toplam 5 alt boyut oluşmuştur. Bunlar; Yaklaşım Farklılığı, Bağımsız Olarak Becerileri Sergilemesine İmkan Sunmamak, Teknolojik Araç Gereçlere Fazla İzin Verme, Gelenekselci Yaklaşım ve Akademik Açıdan Çocuğa Yeterli Olamama alt temalarıdır. En yoğun olarak karşılaşılan alt tema Yaklaşım Farklılığı alt temasıdır. Çalışmaya katılan 8 anne bu alt temayı oluşturacak

yanıt vermişlerdir. Özellikle annelerin evde koydukları kuralların büyükannelerce uyulmadığı ve büyükannelerce daha izin verici tutumlara yöneldiği görülmektedir. Bu nedenle evde hem otoritenin kurulamadığı hem de problem davranışların daha sık görüldüğü annelerce belirtilmektedir. Örneğin A10. *“Dezavantajlı durumları mesela bir şey oluyor sanki sen mi bana baktın beni büyüten anneannem diyor, anneanneye gidiyor. Bir şey istiyor, ben hayır diyorum anneanne evet diyor. Daha şımarık büyüyor. Her istediğini yaptırmaya çalışıyor. Çünkü biri yapmasa diğeri yapıyor. Biri yapmasa diğesine gidiyor, sıra sıra geziyor.”* şeklinde görüşünü belirtmektedir. Bağımsız Olarak Becerileri Sergilemesine İmkan Sunmamak alt temasında ise, çocuğun yapabileceği becerileri bazı gerekçelerle sunmasına izin vermeden büyükannenin kendisinin gerçekleştirdiği görülmektedir. Özellikle çocukların yemek yeme becerisinde sıklıkla gözlemlenmektedir. Katılımcı A5’in *“Annem evi kirlenmesin diye çocuğun eline kaşık vermediği için oğlum yemeklerini çok yavaş yiyor. Oturup kendi yemek yeme alışkanlığı yok.”* yanıtı bu alt temaya verilebilecek bir örnektir. Diğer taraftan dezavantaj oluşturan bir başka alt boyut da Teknolojik Araç Gereçlere Fazla İzin Verme’dir. Bu alt temada, büyükannelerin çocuklara akıllı telefon, tablet veya televizyon gibi teknolojik araç gereçlerle daha fazla zaman geçirmesine izin verdiği görülmektedir. Katılımcı A9. *“Çocuğa bir şeyleri izin vermiyorsam babaanne evinde olacağını biliyor. Burada sıkıldığı zaman, telefon vermediğimde babaanneye çıkıp telefonla oynuyor.”* şeklinde yanıt vermiştir. Gelenekselci Yaklaşım alt temasında ise büyükannelerin çocuğun bakımında kendi zamanındaki çocuk yetiştirme davranışlarını uyguladıkları görülmektedir. A7 katılımcısının *“Bakıcıya diyebiliyorsun onu yap, şunu yap, şöyle yap ama anneanneye diyemiyorsun, anneanne kendi kafasına göre davranıyor genelde. Karışmayın diyor, siz nasıl büyüdünüz, biz size böyle yaptık buna da böyle yapacağız işte diyor. Söz geçiremiyorsun.”* şeklindeki yanıtı bu alt tema altında incelenmiştir. Annelerin son oluşturduğu dezavantaj alt teması da babaannelerin akademik açıdan çocuğa yeterli olamamasıdır. A6. *“Dezavantajlı durumu; çok bir şey öğrenemiyor, sıkılıyor.”* şeklindeki yanıtı bu alt temayı oluşturmuştur.

Çalışmada annelere sorulan bir önceki sorunun bir benzeri büyükannelere sorulmuştur. Torunlarına bakmalarının avantaj ve dezavantajları büyükannelere sorulmuş ve alt temalar oluşturulmuştur. Alt temalar Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2: Babaanneninin çocuklarına büyükannelelerinin bakması hakkındaki görüşleri

Şekil 2 incelendiğinde büyükannelelerinin torunlarına bakmalarına dair verdikleri yanıtlar doğrultusunda avantajlı yanlarında iki alt temanın oluştuğu görülmektedir. Bu temalar; “Güvende Hissetme” ve “Çocuğa Özverili Davranma” temalarıdır. Annelerin oluşturdukları alt temalarla birebir aynı alt temalar oluşmuştur. Çalışmaya katılan 6 büyükanne çocukların bakımının büyükannelelerinden sağlanmasını aileleri için daha güvenli olduğunu belirtirken; 5 büyükanne de büyükannelelerinin diğer kişilere göre çocuğa daha özverili davranış sağlayacağını vurgulamıştır. Örneğin B6 katılımcısı çocuğa özverili davranma alt temasını şu şekilde ifade etmiştir. “Babaanneler hiç kızmaz, babaanneler çok sever. Babaanne çocuğun her istediğini yapar. Onu hiç kırmaz. Gece de olsa, gündüz de olsa hastalandığında uyumaz.” Dezavantajlı yanlarını belirten sadece 4 büyükanne olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan 7 büyükanne, çocuğun bakımından büyükannelelerinin sorumlu olmasından doğacak hiçbir dezavantajlı bir durumun olmadığını belirtmiştir. Dezavantajlı yanlarına dair yanıtlar incelendiğinde 2 alt temanın oluştuğu tespit edilmiştir. Bunlar; “Yaklaşım Farklılığı” ve “Akademik Açıdan Çocuğa Yeterli Olamama” alt temalarıdır. Bu alt temalara giren bazı ham veriler aşağıda verilmiştir.

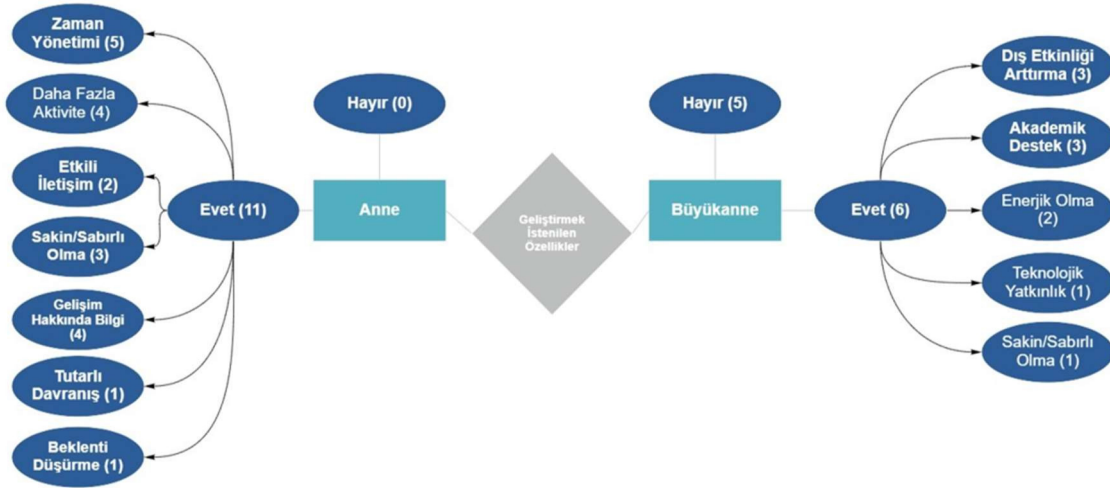
B7. “Dezavantajlı durumu çocuk biraz şımarabiliyor. Anne babayı dinlemiyor. Arkam sağlam diye düşünebiliyor.”

B9. “Dezavantajlı durumları annesi baksa daha iyi olur tabii. Annesi çocuğu daha güzel eğitir. Babaanneler kıyamıyorlar her istediğini yapıyorsun, her istediğini veriyorsun. Annesi babası biraz daha otoriter oluyor.”

B2. “Dezavantajlı durumu ben her şeyi öğretemem ona. Eğitim açısından fazla bir katkı sağlayamam.”

Büyükanelerin çocuklara bakması üzerine hem annelere hem de büyükannelere sormuş olduğumuz soruya dair yapılan bulgular özetlendiğinde, hem anneler hem de büyükanne çocuklara büyükanne tarafından bakım vermenin avantajlı yanlarını aynı alt temalara girecek yanıtlar vermiştir. Dezavantajlı yanlarına dair cevaplar incelendiğinde annelerin tamamı en az bir dezavantajının olduğunu belirtirken, büyükanne büyük bir kısmının herhangi bir dezavantajın olmadığını vurgulamışlardır.

Araştırmanın son sorusu “*Bir anne/büyükanne olarak çocuğunuzu/torununuzu yetiştirirken kendinizi eksik hissettiğiniz, geliştirmek istediğiniz yönleriniz var mı? Örnekler verebilir misiniz?*” dir. Bu soru kapsamında ortaya çıkan bulgular Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3: Anne ve büyükanne kendini geliştirmek istedikleri alanlar

Şekil 3 incelendiğinde, çalışma grubundaki tüm anneler herhangi bir alanda kendilerini eksik bulup, kendilerini geliştirmek isterken, çalışmaya katılan 5 büyükanne kendilerini yeterli bulduğunu belirtmiştir. Örneğin B9 “*Ben kendimde eksik bir yön hissetmiyorum. Keşke benim çizdiğim çizgiden gitseler hep.*” şeklinde yanıt verirken, B11 “*Eksik hissetmiyorum. Zaten o ne isterse ben ona yapıyorum. Bizim zamanımıza göre çok şey değişti. Ona daha güzel şeyler öğretmek isterim. Çocukların daha bilgili olmalarını isterim.*” şeklinde cevaplamıştır. Kendini geliştirmek isteyen büyükanne ise dış etkinliği arttırma, çocuğa akademik destek sağlama, daha fazla enerjik olma, teknolojiye karşı daha yatkın olma ve daha sakin ve daha sabırlı olma becerilerini geliştirmek istediklerini belirtmişlerdir. Bazı büyükanne yanıtlarından ham veriler aşağıda verilmiştir.

B6. “Daha iyi bir eğitim alıp torunuma her şeyin en güzelini anlatabilmek isterdim. Çocuğa saygıyı sevgiyi öğretiyorum ama eğitim açısından yeterli olamıyorum. Daha fazla gezdirmek isterdim.”

B7. “Teknoloji çok gelişti, telefondan yeni şeyler keşfediyor. Anneanne bunu oynayalım mı şunu yapalım mı diyor. Ama gösterdiği şeyleri bilmiyorum. Birinin bana gelip anlatması gerekiyor. Bu konuda eksik kalabiliyorum. Torunum hareketli bir çocuk. Sürekli oynayalım, koşalım istiyor. Ona ayak uydurmada eksik kalabiliyorum. Dışarı çıkıp arkadaşlarıyla görüştürmeye çalışıyorum.”

Çalışmaya katılan annelerin ise tüm hepsi kendilerini bir alanda geliştirmek istediklerini belirtmişlerdir. Özellikle en fazla geliştirmek istedikleri alan zaman yönetimidir. Annelerin hepsi çalıştıkları için çocuklarına ayıracak zamanlarının çok fazla olmadığı ve bu nedenle çocukları ile etkin zaman geçiremediklerini dile getirmişlerdir. Diğer bir alt tema ise daha fazla etkinlik temasıdır. Bu alt temada ebeveynlerin çocukları ile daha fazla ve çeşitli aktiviteler yapma yeteneğine sahip olmak istemektedir. Bunların dışında anneler çocuk gelişimi ile ilgili bilgilerinin artırılmasını, çocukları ile etkili iletişim kurma becerilerinin artırılmasını istemektedir. Bunun yanı sıra iş yoğunluğu ve stresinden dolayı çocuklarına sinirlendiklerini veya kızdıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle daha sakin ve sabırlı olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Son olarak bir anne ise çocuktan beklentisinin çok fazla olduğunu belirterek, çocuğunun gelişimine makul beklentileri oluşturabilme becerisini geliştirmeyi istemektedir. Annelerin soruya ait vermiş oldukları yanıtlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

A5. “Oğlumdan çok fazla beklenti içerisindeyim. Sanki 5 yaşında değilmiş 15 yaşındaymış gibi beklentim var. Mesela yüzmede yavaş ilerliyor 3 ay süresince kolluk çıkarmada sorun yaşadık. O süre boyunca benim içim içimi yedi. Ben çok hırslıyım bu konularda. Çocuk toplama yapabildiğinde ben 2 basamaklı sayılara geçmeye çalışıyorum. Kendimi daha fazla rahat tutmaya çalışıyorum.”

A8. “Kızımın kardeşi doğmadan önce daha çok vakit geçiriyordum onunla şimdi oynamak istediğinde kızım sen oyna ben sana daha sonra katılacağım ya da oynayalım ama kısa oynayabilirim kardeşini uyutmam lazım diyebiliyorum. Eksik hissettiğim yönlerim daha az zaman ayırabilmek.”

Tartışma ve Sonuç

Büyükanneleri tarafından bakımına destek verilen 3-6 yaş çocuklarının problem davranışlarında hem annenin hem de büyükannenin davranışlarını karşılaştırmak amaçlı yapılan bu çalışmanın ilk bulgusu büyükannelerin torunlarının daha çok fizyolojik ihtiyaçlarını giderdiği ve teknolojik araç gereçlerle daha fazla zaman geçirmesine izin verdiğidir. Ayrıca büyükannelerin annelere oranla torunları ile daha fazla etkinlik yaptığı ve torunlarının hayvanlarla ilgilenmelerine imkan verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguların çıkmasındaki en önemli nedenlerden birisi büyükanne ile torun arasındaki sevgi bağının yoğunluğu olabilir. Özellikle kültürel ve etnik olarak incelendiğinde farklı farklı büyükanne davranışları görülebilmektedir. Burnette'ye (1999) göre yaşanan koşullar ve ailesel ihtiyaçlar özellikle büyükannelik davranışlarında değişikliğe neden olabilmektedir. Pruchno'nun (1999) etnik köken farklılığı olan büyükannelerin davranışlarını incelediği çalışmasında beyaz ırka göre siyah ırkta olan büyükannelerin akrabaları ile birlikte yaşama ve resmi sosyal hizmet alma olasılıkların daha yüksek olduğu bulunmuştur. Fakat ortak bir nokta ise yüksek düzeyde sevgi bağıdır. Bu olumlu duyuşsal duygular doğrultusunda bazen çocuğun her istediğini onaylamaya dönüşebilmektedir. Tunca ve Durmuş'un (2019) büyükannelerin torun büyütürken neler yaşadıklarını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, büyükannelerin en yüksek oranda duyuşsal açıdan kendilerini olumlu hissettiklerini belirtmişlerdir. Torunlarına bakma durumu büyükannelerde keyifli ve huzurlu hissetme, yaşama bağlılık hissi ve yalnız olduğunu hissetmeme gibi olumlu duyguları pekiştirmektedir. Sear ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan çalışmada, büyükannelerin çocuklarla ilgilenirken çoğunlukla hayatta kalmaları için gerekli olan bakımlarını sağlama görevlerini daha fazla yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bell ve arkadaşları (2019) torunlarına bakım veren büyükanne ve büyükbabaların 1-7 yaş arasındaki torunlarının sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite davranışlarının desteklenmesi hakkında düşüncelerini ortaya koymak amacıyla 9 büyükanne ve büyükbaba ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde büyükannelerin benimsedikleri sağlıklı yaşam ve fiziksel aktivite uygulamalarını kendi çocuklarına uyguladıkları deneyimlerden yola çıkarak kazandıklarını ve edindikleri yaşam deneyimlerinin kendilerine daha çok güven duymalarını, kendilerini sorumluluk ve farkındalık sahibi bireyler olarak görmelerini sağladığını vurgulamışlardır. Çalışmamızın sonucunda çıkan büyükannelerin en yüksek düzeyde fizyolojik ihtiyaçlarını karşılama bulgusu ile paralellik göstermektedir. Büyükannelerin torunlarıyla daha fazla etkinlik yapma durumu veya hayvanlarla daha fazla ilgilenmesine imkan vermesinin bir diğer

nedeni büyükannenin çocukluğunda yaptığı veya yapmak istediklerini torununa sunmasından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Yenilmez'e (2012) göre büyükanneler ve büyükbabalar torunlarıyla birlikte vakit geçirdiklerinde yeniden çocukluğunu hatırladıkları ve çocuklaşma fırsatı yakaladıklarını belirtmektedir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu büyükanneler annelere oranla çocuklara daha fazla teknolojik araç gereçlerle oynamasına izin vermektedir. Benzer araştırma bulgularına rastlanmaktadır. Nimrod ve arkadaşları (2019) büyükanne ve büyükbabaların torunlarının medya kullanım süreçlerinde benimsedikleri arabuluculuk modellerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda 356 büyükanne ve büyükbabayla yapmış olduğu çalışma sonucunda; yüksek oranda ilgili, kısıtlayıcı olmayan ve daha az ilgili olmak üzere 3 tür arabuluculuk modeli tespit edilmiştir. Çıkan sonuçlar doğrultusunda büyükanne ve büyükbabaların torunlarının medya kullanimlarına aracılık etmeye önem vermedikleri veya kendi görevleri olarak düşünmedikleri çıkarımında bulunulmuştur. Dunifon ve arkadaşları (2018) büyükannelerin ve büyükbabaların torunları ile geçirdikleri zamanı inceledikleri çalışma sonucunda, torunların büyük bir oranının medya kullanarak vakit geçirdikleri tespit edilmiştir. Öztürk ve Hazer (2017) tarafından büyükannelerin ve büyükbabaların torunları ile gerçekleştirdikleri faaliyetleri incelemek amacıyla yapılan çalışma sonucunda, büyük ebeveynlerle torunlar arasında en az yapılan faaliyetlerin ödev yaptırma ve sinemaya/tiyatroya gitme olduğu tespit edilmiştir. Torunların büyük ebeveynleri ile büyük oranda televizyon izleme faaliyeti gerçekleştirdikleri sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın bir diğer bulgusu da hem annelerin hem de büyükannelerin çoğunluğunun çocuklarla birlikte dış alan aktivitelerine yer vermesidir. Fakat büyükanneler genellikle park ve yürüyüş anlamında daha çok dış aktivitelere yer verirken; annelerin daha çok eğitici etkinliklere katılımı (sinema, eğitici atölyeler) için dış aktivitelere yer verildiği saptanmıştır. Xie ve arkadaşları (2017) tarafından büyükanne ve büyükbabaların torunlarının boş zamanlarındaki fiziksel aktivitelere katılmalarına dair görüşlerini aldıkları çalışmasında da benzer sonuçlarla karşılaşmıştır. Büyükanne ve büyükbabalar torunlarının fiziksel aktivite yapmalarını destekledikleri ve özellikle fiziksel aktivitelerini gerçekleştirebilecekleri dış alan yerlerine götürmeye istekli oldukları belirlenmiştir. Fakat büyükanne ve büyükbabalar, fiziksel aktivite içeriklerine dair bilgi eksikliğini, güvenli tesislere erişimde ve ekonomik anlamda sıkıntılar yaşadığını dile getirmişlerdir. Martínez-Martínez ve arkadaşları (2019) tarafından İspanya'da yapılan çalışmada büyükanne ve büyükbabaların torunlarına bakım verme nedenleri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, büyükanne ve büyükbabaların

torunlarının bakımı sırasında en sık yaptıkları faaliyetlerin oyun oynamak için parkta yürüyüşe çıkma, şehirde gezinti yapma ve torunlarını okula bırakma olduğu sonucuna rastlanılmıştır.

Araştırmanın bir diğer bulgusu annelerin görüşleri doğrultusunda büyükannelerin çocuklara her istediklerini yaptırdığı için çocuklara kural koymakta sıkıntı yaşadığıdır. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi anne babanın kendi evlerinde çocuklarına gösterdikleri ebeveynlik stilleri ile büyük ebeveynlerin ebeveynlik stillerinin birbirinden farklı olması olabilir. Anne-babalar evlerinde çocuklara farklı tutumlar içinde yaklaşırken; büyükanneler farklı bir tutumla yaklaşabilmektedir. Bu durum çocuğun problem davranış göstermesine bir neden oluşturabilir. Örneğin Bernedo ve arkadaşları (2008) velayetini büyükanne ve büyükbaba almış ve onlarla yaşayan ergenlerin problem davranışlarını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda hem kız çocuk hem de oğlan çocukların çoğunluğunda içsel ve dışsal problem davranışı normal düzeyde çıktığı saptanmıştır. Bu çalışmada ergenler sadece büyükanne ve büyükbabaları ile yaşamaktadır. Fakat Kibar'ın (2008) yapmış olduğu çalışmada, çocuklar kendi anne ve babaları ile yaşamakta ama günlük belli bir süre çocuğun bakımından büyükanneler sorumludur. Bu şekilde örneklemini belirlemiş olduğu çalışmasında, büyükanneleri ile yetişen çocuklarla yetişmeyen okul öncesi dönem çocuklarının problem davranışı araştırılmıştır. Çalışma sonucunda, büyükanneleri ile yetişen çocukların anne ve babalarıyla birlikte yaşayan çocuklara oranla daha fazla problem davranışa rastlanmıştır. Özyürek ve arkadaşları (2013) okul öncesi öğretmenleri görüşünden ailedeki yaşlı bireylerin çocuklara karşı tutumlarını belirlemek amacıyla yapmış olduğu çalışmada, büyük ebeveynlerin çocuklara çok hoşgörülü bir tutum ile yaklaştıklarını tespit etmişlerdir. Özellikle bu hoşgörülü tutumdan kaynaklı çocukların anne ve babanın koymuş olduğu kuralları hiçe saydığını da belirtmişlerdir. Yırtıcı'nın (2019) okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık yönelimini etkileyen nedenleri araştırdığı çalışmada, çocuğun bakımından daha çok aile büyükleri sorumlu olan çocukların başkalarına yönelik fiziksel ve ilişkisel saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Torunlarının bakımına destek veren büyükannelere çocuk gelişimi ve çocuk bakımı ile ilgili eğitimler veya atölyeler düzenlemek hem büyükannelere hem de büyükannelerin bakım verdikleri torunları için olumlu olacaktır. Araştırmanın son alt sorusunda da büyükannelerin bazıları çocuğa bakarken sadece çocukların fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamamanın yetersiz kaldığı düşüncesinde olduğu saptanmıştır. Büyükanneler çocukların eğitimini ve gelişimini destekleyecek etkinlikler de yaptırmak istemektedir. Xu ve arkadaşları (2020) üretken

yaşlanma temelinde Çinli büyükanne ve büyükbabalara Teşvik Eğitim Programı uygulamışlardır. Eğitim sonucunda kendilerini daha yeterli bulan büyükanne ve büyükbabalar öğretmenlere yardım etme, çocuklara eşlik etme, çocuklara yardım etme, çocuklarla oynama, çocuklarla iletişim kurma, çocukları koruma, öğretmen ve öğrenci arasındaki köprüyü kurma ve çocuklar için sevgi ve rahatlık sağlamak gibi çeşitli gönüllü görevleri üstleneceklerini bildirmişlerdir.

Çalışma sonunda büyükanneler ile annelere doğru problem davranış çözme stratejileri öğretilmelidir. Kerr ve Nelson (2010) problem davranışların başlangıcında öncelikle çocukların ihtiyaçlarını listelemek gerekmektedir. Bu doğrultuda hem anne hem de büyükannelerle birlikte çocuğun ihtiyaç listesi hazırlanabilir. Ardından uygulanabilecek en önemli stratejilerden birisi de olumlu davranışın pekiştirilmesi ve desteklenmesidir (Al Zou'bi ve El Kuda, 2020). Bu olumlu davranış geliştirme stratejileri hem annelere hem de büyükannelere etkin bir şekilde uzmanlar tarafından sunulabilir. Çalışma sonucunda anne ve büyükannelerin problem davranışa göre verdikleri tepkilerin farklılaştığı saptanmıştır. Bu kapsamda bu farklı tepkilerin ortadan kaldırılması amacıyla sivil toplum kuruluşları veya belediyelerce ücretsiz çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili eğitimler verilebilir. Ayrıca büyükannelerin torunları ile eve kapanıp birlikte vakit geçirmek yerine, büyükanne-torun drama atölyeleri gibi dış alanda katılabilecekleri etkinlik sayıları artırılabilir. Çalışmada büyükanneler ile anneler arasındaki davranış farklılıklarını tartışabilmek ve ortadan kaldırabilmek için büyükanne-anne ve uzman görüşmeleri yapılabilir. Bu sayede uzman görüşleri aynı anda hem anneye hem de büyükannelere verilebilir. Ayrıca bazı farklı ülkelerde büyükanne ve büyükbabalara yönelik programlar düzenlenmektedir (Kirby, 2015; Strom ve Strom, 2000). Bu programların içeriğinde çocuk gelişimi alanında temel bilgiler, çocukları anlamak, oyunun çocuğun gelişiminde etkileri gibi konu başlıklarına yer verilmektedir. Bu programlara benzer büyükanne/büyükbaba programları ülkemizde de geliştirilebilir ve uygulanabilir. Büyükanneler ve annelerin doğru ve benzer stratejileri geliştirebilmeleri için broşürler hazırlanabilir. Alanyazın incelendiğinde hazırlanan eğitimsel broşürleri birçok problemi ortadan kaldırmak için önemli bir araç olarak görülmektedir (Bester ve ark., 2016). Bu nedenle hem annelere hem de büyükannelere problem davranış sonucunda uygulanabilecek etkin ve yararlı stratejileri içeren broşürler hazırlanıp dağıtılabilir. Çalışma sadece nitel bir desende hazırlandığından genelleme yapılamamıştır. Bu kapsamda daha büyük sayıda örneklerle nicel araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aksoy, P. (2021). Okul öncesi öğretmenleriyle yapılan görüşmelere göre okul öncesi dönemde sosyal becerilere ilişkin çok yönlü bir değerlendirme. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(1), 386-411. <http://doi.org/10.24315/tred.749188>
- Aktaş Arnas Y. (1994, 5, Mayıs). *Çalışan annelerin karşılaştıkları sorunlar ve okul öncesi eğitim kurumlarının önemi*. 10. YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ankara, 237-248.
- Al Zou'bi, K., & Al-Qudah, M. (2020). Promoting positive behaviors among the lower primary school students. *Journal of Education and Practice*, 11(8), 89-102. <http://doi.org/10.7176/JEP/11-8-12>
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2014). *Ruhsal bozuklukların tanılma ve sayımsal el kitabı (DSM-5), Tanı ölçütleri el kitabı*. (Çev: Köroğlu, E.) Hekimler Yayın Birliği.
- Ashiabi, G. S., & O'Neal, K.K. (2015). *Child social development in context*. Sage Open. <http://dx.doi.org/10.1177/2158244015590840>
- Backhouse, J., & Graham, A. (2013). Grandparents raising their grandchildren: Acknowledging the experience of grief. *Australian Social Work*, 66(3), 440-454. <http://doi.org/10.1080/0312407x.2013.817595>
- Bell, L., Mortimer, S., Matwiejczyk, L., Moores, C. J., Prichard, I., Mehta, K., & Miller, M. (2019). Primary caregiving grandmothers' perspectives of grandchildren's healthy lifestyle behaviours: A qualitative study. *Journal of Family Studies*, 1-18. <http://doi.org/10.1080/13229400.2019.1673795>
- Bernedo, I. M., Fuentes, M. J., & Fernández, M. (2008). Behavioral problems in adolescents raised by their grandparents. *The Spanish Journal of Psychology*, 11(02), 453-463. <http://doi.org/10.1017/s1138741600004467>
- Bester, N., Vito-Smith, M. D., McGarry, T., Riffkin, M., Kaehler, S., Pilot, R., & Bwire, R. (2016). The effectiveness of an educational brochure as a risk minimization activity to communicate important rare adverse events to health-care professionals. *Advances in Therapy*, 33(2), 167-177. <http://doi.org/10.1007/s12325-016-0284-y>
- Bhanwara, P. (2011). Knowledge among teachers related to behavior problems in school children. *Singhad e-Journal of Nursing*, 1(2), 21-23. <http://www.sinhgad.edu/sinhgadnursingcollege-ejournal/pdf/issueii-nov-dec-2011/8.pdf>
- Birkan, B. (2002). Çocuklarda davranış sorunları ve başa çıkma yolları. *Çocuk Çocuk Aylık Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 17, 18-20.
- Burnette, D. (1999). Social relationships of Latino grandparent caregivers: A role theory perspective. *The Gerontologist*, 39(1), 49-58. <http://doi.org/10.1093/geront/39.1.49>
- Carr, E. G., & Durand, V. M. (1985). Reducing behavior problems through functional communication training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 18(2), 111-126. <http://doi.org/10.1901/jaba.1985.18-111>
- Chmiliar, I. (2010). *Multiple-case designs*. In A. J. Mills, G. Eupras & E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of case study research* (pp 582-583). SAGE Publications.
- Demiriz, S., & Arpacı, F. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının büyük ebeveynleri hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 707-726. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/25889/272736>
- Dunifon, R. E., Christopher E. N., & Kathleen M. Z. (2018). Backup parents, playmates, friends: Grandparents' time with grandchildren. *Journal of Marriage and Family* 80(3), 752-67. <https://doi.org/10.1111/jomf.12472>
- Durakoğlu, A. (2011). Maria Montessori'ye göre okul öncesi çocukluk döneminin özellikleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 133-145. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47949/606680>
- Estes, A., Munson, J., Dawson, G., Koehler, E., Xiao-Hua, Z., & Abbott, R. (2009). Parenting stress and psychological functioning among mothers of preschool children with autism and developmental delay. *Autism*, 13, 375-387. <http://doi.org/10.1177/1362361309105658>

- Ettekal, A., & Mahoney, J. L. (2017). *Ecological Systems Theory*. K. Peppler (Ed.), The Sage Encyclopedia of Out-of-School Learning (s. 239-241). SAGE Publications, Inc. <http://dx.doi.org/10.4135/9781483385198.n94>.
- Fleer, M. (2017). *Play in the early years*. Cambridge University Press.
- Ganesh, S., & Venkatesan, S. (2012). Comparative profiles of problem behaviors in children from single versus dual parent families. *Journal of Psychology*, 3(2), 89–98. <http://doi.org/10.1080/09764224.2012.11885482>
- Ge, W., & Adesman, A. (2017). Grandparents raising grandchildren. *Current Opinion in Pediatrics*, 29(3), 379–384. <http://doi.org/10.1097/mop.0000000000000501>
- Gupta, I., Verma, M., Singh, T., & Gupta, V. (2001). Prevalence of behavioral problems in school going children. *The Indian Journal of Pediatrics*, 68(4), 323-326. <http://doi.org/10.1007/BF02721837>
- Güzel, H. Ş., & Arkar, H. (2018). İçer/dışer yönelim sorunları ile mizaç, aile işlevleri ve yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 19(3), 290-299. <http://doi.org/10.5455/apd.276606>
- Jetishi, P. (2016). *Evaluation of emotional and behavioral problems in preschool children aged 2-5, in the city of Pristina*. European International Virtual Congress of Researchers, 25-34.
- Jun, H. J. (2015). Educational differences in the cognitive functioning of grandmothers caring for grandchildren in South Korea. *Research on Aging*, 37(5), 500–523. <http://doi.org/10.1177/0164027514545239>
- Kelley, S. J., Whitley, D. M., & Campos, P. E. (2011). Behavior problems in children raised by grandmothers: The role of caregiver distress, family resources, and the home environment. *Children and Youth Services Review*, 33(11), 2138–2145. <http://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2011.06.021>
- Kerr, M., & Nelson, C. (2010). *Strategies for addressing behavior problems in the classroom* (Sixth edition ed.). Pearson Education.
- Kibar, B. (2008). *Büyükanneleriyle yetişen ve yetişmeyen 5-6 yaş çocuklarının sosyo-duygusal gelişim düzeyleri, davranış sorunları ile aile işlevlerinin değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kirby, J. N. (2015). The potential benefits of parenting programs for grandparents: Recommendations and clinical implications. *Journal of Child and Family Studies*, 24(11), 3200–3212. <http://doi.org/10.1007/s10826-015-0123-9>
- Ko, P.C., & Hank, K. (2013). Grandparents caring for grandchildren in China and Korea: Findings from CHARLS and KLoSA. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(4), 646–651. <http://doi.org/10.1093/geronb/gbt129>
- Krogstad, J.M. (2015). *5 facts about American grandparents*. PewResearch.org.
- Ma, X., Yao, Y., & Zhao, X. (2012). Prevalence of behavioral problems and related family functioning among middle school students in an eastern city of China. *Asia-Pacific Psychiatry*, 5(1), E1–E8. <http://doi.org/10.1111/j.1758-5872.2012.00211.x>
- Magai, D. N., Malik, J. A., & Koot, H. M. (2018). Emotional and behavioral problems in children and adolescents in Central Kenya. *Child Psychiatry & Human Development*, 49(4), 659–671. <https://doi.org/10.1007/s10578-018-0783-y>
- Martin, S. (2016). *Grandparents raising grandchildren: The lived experience of extended family reconciliation*. [Doctoral Studies]. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/2991>.
- Martínez-Martínez, A. L., Bote, M., & Sánchez Vera, P. (2019). Grandparent caregivers: the consequences of providing child care in a metropolitan area of southeast Spain. *Early Child Development and Care*, 1–12. <http://doi.org/10.1080/03004430.2019.1683004>
- National Association of Child Care Resource & Referral Agencies (2008). *Grandparents: A critical child care safety net*. https://www.childcareaware.org/wp-content/uploads/2015/10/2008_grandparents_report-finalrept.pdf
- Nimrod, G., Lemish, D., & Elias, N. (2019). Grandparenting with media: patterns of mediating grandchildren’s media use. *Journal of Family Studies*, 1-19, <https://doi.org/10.1080/13229400.2019.1679660>
- Oktaç, A. (2002). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem* (3. Basım). Epsilon Yayıncılık.

- Orcher, L. T. (2005). *Conducting research: Social and behavioral science methods*. Pyczak Publishing.
- Öztürk, M. S., & Hazer, O. (2017). The intergenerational activities: Perspectives of young grandchildren. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, 55–71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/30731/332264>
- Özyürek, A., Bedge, Z., Özkan, İ., & Yavuz, N.F. (2013, 23-25, Mayıs). *Okul öncesi öğretmenlerinin bakış açısına göre ailedeki yaşlı bireylerin ebeveyn tutumları ve çocuk davranışları üzerine etkisi*. [Sözel Sunum].VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi. Karabük, Türkiye.
- Papatheodorou, T. (2005). *Behaviour problems in the early years: A guide for understanding and support*. Psychology Press.
- Pruchno, R. (1999). Raising grandchildren: The experiences of black and white grandmothers. *The Gerontologist*, 39(2), 209–221. <https://doi.org/10.1093/geront/39.2.209>
- Puckett, M. B., & Black, J. K. (2007). *Understanding preschooler development*. Redleaf Press.
- Santos, L. M. dos, Queirós, F. C., Barreto, M. L., & Santos, D. N. dos. (2016). Prevalence of behavior problems and associated factors in preschool children from the city of Salvador, state of Bahia, Brazil. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 38(1), 46–52. <https://doi.org/10.1590/1516-4446-2014-1596>
- Sear, R., Mace, R., & McGregor, I. A. (2000). Maternal grandmothers improve nutritional status and survival of children in rural Gambia. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 267(1453), 1641–1647. <https://doi.org/10.1098/rspb.2000.1190>
- Senemoğlu, N. (2002). *Gelişim öğrenme ve öğretme*. Gazi Kitabevi.
- Sezgin, E. ve Demiriz, S. (2016). Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin (ÇODDÖ) Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 702-718.
- Strom, R. D., & Strom, S. K. (2000). Meeting the challenge of raising grandchildren. *International Journal of Aging and Human Development*, 51, 183–198. <https://doi.org/10.2190/FR92-EGW2-VEVU-P8CR>
- Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları*. Morpa Yayınları.
- Syed, E. U., Hussein, S. A., & Haldry, S. E. (2009). Prevalence of emotional and behavioral problems among primary school children in Karachi, Pakistan-multi informant survey. *Indian Journal of Pediatrics*. 78(6), 623-627. <https://doi.org/10.1007/s12098-009-0072-7>
- Tunca, A., & Durmuş, E. (2019). Büyükkannelerin torun büyütme yaşantılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 209-226. <https://doi.org/10.21497/sefad.586615>
- TÜİK (2018). *Aile yapısı araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2018-30726>.
- Uğur, S. B. (2018). *Büyük ebeveyn ve torun ilişkileri: Çocuk bakım pratikleri üzerine bir araştırma* [Doktora tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Wehby, J. H., Dodge, K. A., Valente, E., & Conduct Disorders Prevention Research Group. (1993). School behavior of first grade children identified as at-risk for development of conduct problems. *Behavioral Disorders*, 19(1), 67–78. <https://doi.org/10.1177/019874299301900106>
- Xie, H., Caldwell, L. L., Loy, S., & Robledo, M. (2017). A Qualitative study of Latino grandparents' involvement in and support for grandchildren's leisure time physical activity. *Health Education & Behavior*, 109019811774244. <https://doi.org/10.1177/1090198117742441>.
- Xiquan, M., Yao, Y., & Zhao, X. (2013). Prevalence of behavioral problems and related family functioning among middle school students in an eastern city of China. *Asia-Pacific Psychiatry*. 5, (1), 1-8. <https://doi.org/10.1111/j.1758-5872.2012.00211.x>
- Xu, Y., Wu, Q., Jedwab, M., & Levkoff, S. E. (2020). Understanding the relationships between parenting stress and mental health with grandparent kinship caregivers' risky parenting behaviors in the time of COVID-19. *Journal of Family Violence*. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00228-3>
- Yenilmez, Ç. (2012). *Aile ilişkileri*. Ç. Yenilmez (ed.). Aile yapısı ve ilişkileri (s. 20-41) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.

Yırtıcı, B. (2019). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 aylık çocukların akademik benlik saygısı düzeyi ile saldırganlık yönelimi arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Okan Üniversitesi.